

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยจะมั่นคงและเจริญทัดเทียมกับประเทศที่พัฒนาแล้วได้ จะต้องประกอบไปด้วยประชากรที่มีคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ หากประชาชนด้อยคุณภาพประเทศก็จะด้อยพัฒนา อันเป็นผลจากประชากรขาดการศึกษา รายได้ต่ำ อดอยาก และมีโรคภัยไข้เจ็บ ฉะนั้นทุกรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศจึงถือเป็นนโยบายสำคัญประการหนึ่ง ในการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งแต่ละส่วนราชการก็มีแผนงาน โครงการ และเป้าหมายต่าง ๆ กันตามหน้าที่ของส่วนราชการนั้นๆ แต่เป้าหมายรวมที่สำคัญ ควรริบดำเนินการก่อนอื่น ก็คือ แผนพัฒนากำลังคน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ หากประชากรส่วนใหญ่มีสุขภาพดีและมีการศึกษาสูง ประเทศนั้นก็เจริญรุ่งเรือง แม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติจะขัดสนก็ตาม สำหรับประชากรในกลุ่มวัยเรียนนั้น ส่วนราชการที่เป็นผู้รับผิดชอบก็คือ ฝ่ายการศึกษา ซึ่งฝ่ายสาธารณสุขก็มีส่วนร่วมด้วย โดยจัดดำเนินงานโครงการอนามัยโรงเรียนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค สนับสนุนโครงการสุขศึกษาสายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (กองสุขศึกษา, 2525: 1) ด้วยตระหนักว่า เด็กวัยเรียนเป็นวัยพัฒนาเป็นช่วงชีวิตที่ร่างกาย สมอง จิตใจ กำลังเจริญเติบโต เหมาะและพร้อมที่จะรับความรู้ ปลูกฝังให้เกิดเจตคติ และมีประสบการณ์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอนามัยด้วยเหตุผลที่ว่า การสอนในวัยผู้ใหญ่ นั้นเป็นการยากที่จะเปลี่ยนทัศนคติ และความเคยชิน (กองอนามัยโรงเรียน, 2523: 1) ฉะนั้น สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องส่งเสริมสุขภาพพลานามัยของนักเรียนให้อยู่ในสภาพที่แข็งแรง สมบูรณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายการศึกษาของชาติ ซึ่งไม่ว่าระดับใดก็มีความมุ่งหมายที่จะให้พลเมืองมีสุขภาพดี (สายหยุด ชมานนท์, 2521: 18) หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ก็ได้เน้นจุดมุ่งหมายและเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนมีกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัยในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ในทุกระดับชั้นเรียน

โดยทั่วไปแล้ว การดำเนินงานอนามัยโรงเรียนเป็นหน้าที่ของครู เพราะครูอยู่ใกล้ชิดกับเด็กรองจากพ่อแม่ ครูจึงมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลเด็กนักเรียนของตน ทั้งด้านการเรียน การสอน และสุขภาพอนามัย สำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก็มีหน้าที่ช่วยครูให้บริการอนามัยแก่เด็กนักเรียน เป็นต้นว่า ทำการตรวจสุขภาพนักเรียน ให้การรักษาพยาบาลนักเรียนที่เจ็บป่วย ให้ภูมิคุ้มกันโรคและเป็นพี่ปรึกษาทางด้านวิชาการอนามัยโรงเรียนแก่ครู ดังนั้นเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และครู จึงต้องร่วมมือประสานงานกัน ปฏิบัติงานตามบทบาทของแต่ละฝ่ายให้ได้ผลตามเป้าหมายและถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้เด็กนักเรียนมีสุขภาพสมบูรณ์ กองอนามัยโรงเรียนซึ่งเป็นกองวิชาการในด้านส่งเสริมสุขภาพอนามัยของเยาวชนวัยเรียน และเป็นสื่อกลางที่จะช่วย

ประสานงาน สนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกองอนามัยโรงเรียนอย่างแท้จริง จัดให้มีการอบรมงานอนามัยโรงเรียนแก่ครูของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เพื่อสนองความต้องการของโรงเรียนที่จะให้มีการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ในการให้บริการอนามัย ป้องกันโรค บำบัดรักษาเบื้องต้น แก่เด็กวัยเรียน รวมทั้งได้ทราบนโยบายการดำเนินการส่งเสริมสุขภาพเด็กนักเรียน และบทบาทหน้าที่ของครูอนามัยในโรงเรียนดียิ่งขึ้น (กองอนามัยโรงเรียน, มปป.:1) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยของเด็กวัยเรียน ทั้งนี้เพราะเด็กวัยเรียนมีปัญหาทางด้านพัฒนาการ โรคภัยไข้เจ็บ โภชนาการ อุบัติเหตุ สิ่งแวดล้อม และการติดยาเสพติดให้โทษ ถ้าปล่อยปละละเลย เยาวชนของชาติก็จะด้อยคุณภาพ ซึ่งทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันแก้ไข (คณะกรรมการโครงการศึกษาในโรงเรียน, 2517: 52-55)

สุขภาพของนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยภาพรวมแล้วยังเป็นปัญหาที่จะต้องดำเนินการแก้ไขโดยรีบด่วน จะเห็นได้จากการศึกษาของกองอนามัยโรงเรียน กรมอนามัย เมื่อปี พ.ศ. 2534 พบว่า ภาวะสุขภาพของนักเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศที่ตรวจพบโรคและความผิดปกติมีถึงร้อยละ 84.7 โรคที่พบบ่อยในเด็กนักเรียนคือ โรคฟันผุ พบถึงร้อยละ 60.5 ฟันมีหินปูนร้อยละ 22.5 โรคหอนอนพยาธิร้อยละ 17.1 หวัดร้อยละ 15.2 น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 19.8 ต่อมธัยรอยด์โตร้อยละ 2.1 สำหรับในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตรวจพบโรค และความผิดปกติ ถึงร้อยละ 79.2 โรคที่พบบ่อยคือ ฟันผุ พบร้อยละ 30.2 ฟันมีหินปูนร้อยละ 39.4 โรคหอนอนพยาธิ ร้อยละ 22.3 น้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 15.3 ต่อมธัยรอยด์โตร้อยละ 9.2 (กองอนามัยโรงเรียน, 2534: 20-31)

จากรายงานการศึกษาสภาวะสุขภาพของนักเรียนดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสภาวะสุขภาพของนักเรียนประถมศึกษายังเป็นปัญหาอยู่มาก อันเนื่องมาจากการดำเนินงานโครงการอนามัยโรงเรียนยังไม่ได้ผลดี ประกอบกับความยากจน สภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ การสุขาภิบาลบกพร่อง การขาดความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค และวิธีการป้องกัน ตลอดจนการไม่ทราบถึงสถานบริการสุขภาพ และวิธีการใช้บริการของรัฐ เหล่านี้ ล้วนเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพอนามัยของเด็กวัยเรียนในชนบท (วรพรรณ รุ่งศิริวงศ์, 2527: 1) และถ้าเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ห่างไกล ในถิ่นกันทรกันดาร ตามแนวชายแดนของประเทศ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็น่าจะมีปัญหาทางสุขภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบริการสาธารณสุขยังเข้าไปไม่ถึง โรงเรียนดังกล่าวนี้คือ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2 ซึ่งยังไม่มีรายงานการศึกษาหรือข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนและสภาวะสุขภาพของนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้เลย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าสุขภาพของนักเรียนจะดีได้นั้น วิธีการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนจะต้องจัดให้ได้ตามหลักการและกิจกรรมบริการอนามัยของกองอนามัยโรงเรียน กรมอนามัยหรือของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่กำหนดไว้ จึงสมควรทำการศึกษาข้อมูลทางด้านวิธี

การดำเนินงานอนามัยโรงเรียน และสภาวะสุขภาพของเด็กนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดนที่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ได้ทราบสภาพที่แท้จริง จะได้นำไปเป็นแนวทางสำหรับแก้ไขปัญหาการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ เพื่อสุขภาพที่ดีของเด็กวัยเรียนในท้องถิ่นที่ห่างไกล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาวิธีการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนของโรงเรียนระดับประถมศึกษาในสังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2
2. ศึกษาสภาวะสุขภาพของนักเรียนในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และให้การรักษานักเรียนที่เจ็บป่วยด้วยโรคสามัญ หรือส่งต่อไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลในกรณีที่เป็น
3. ศึกษาสภาวะการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนจากสภาพความเป็นจริง
4. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนเพื่อเสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2 ซึ่งตั้งอยู่ในเขตจังหวัดชายแดน 9 จังหวัด ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการสุ่มตัวอย่างจังหวัดละ 1 โรงเรียน รวม 9 โรงเรียน

1. สอบถามครูผู้บริหารโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่มีครบ 6 ชั้นเรียน เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงานอนามัยโรงเรียน ซึ่งมีทั้งหมด 33 โรงเรียน
2. สอบถามครูประจำชั้น /ครูผู้สอนในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 โรงเรียน ทุกคน เกี่ยวกับการปฏิบัติงานอนามัย ทั้งหมดมี 75 คน
3. ทำการตรวจสอบสุขภาพนักเรียนทุกคนในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง 9 โรงเรียน โดยผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียนของจังหวัดทั้ง 9 จังหวัด ที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนตั้งอยู่ และให้การรักษายาพยาบาลนักเรียนที่ป่วยด้วยโรคสามัญที่พบป่วยในโรงเรียน ส่วนนักเรียนที่เจ็บป่วยด้วยโรคที่รุนแรงหรือเรื้อรังจะส่งตัวไปรักษาต่อที่โรงพยาบาล จำนวนนักเรียนทั้งหมดมี 1,259 คน

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผู้วิจัยถือว่าแบบสอบถาม และแบบบันทึกสุขภาพที่สร้างขึ้น สำหรับเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยมีความเที่ยงตรง โดยผ่านการทดลองใช้กับกลุ่มครูผู้บริหารโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน และกลุ่มครูประจำชั้น ในโรงเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย และจากการตัดสินใจโดยผู้ชำนาญการทางด้านการวัดผล จำนวน 3 ท่าน

2. ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนตอบตามความเป็นจริง โดยปราศจากอคติ และมีได้มุ่งหวังประโยชน์อื่นใด

3. สภาวะสุขภาพของนักเรียน ได้จากผลการตรวจสุขภาพโดยผู้วิจัย และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่รับผิดชอบงานอนามัยโรงเรียน ของแต่ละจังหวัด โดยถือว่าทุกคนมีความสามารถในการตรวจสุขภาพนักเรียนเท่าเทียมกัน

4. ผู้วิจัยถือว่านโยบายการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนของกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2 ของจังหวัด ของอำเภอ และของโรงเรียน เป็นไปในแนวเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาวิจัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. วิธีการดำเนินงานอนามัยโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมการดำเนินงานอนามัยโรงเรียน ที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนให้บริการสุขภาพแก่นักเรียน ระดับประถมศึกษา และก่อนประถมศึกษา

2. กองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2 หมายถึง กองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งตั้งอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น รับผิดชอบโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดชายแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวม 9 จังหวัดคือ จังหวัดเลย อุตรดิตถ์ หนองคาย นครพนม มุกดาหาร ยโสธร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี และสุรินทร์

3. โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (โรงเรียน ตชด.) หมายถึง สถานศึกษาระดับประถมศึกษาที่ตำรวจตระเวนชายแดนตั้งขึ้น เพื่อเป็นสถานที่เล่าเรียนของบุตรหลานชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีตำรวจตระเวนชายแดนทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนและผู้บริหารโรงเรียน อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2

4. สภาวะสุขภาพ หมายถึง สภาพปกติ หรือผิดปกติทางร่างกายของนักเรียนตามหลักการตรวจสุขภาพทางร่างกายของกองอนามัยโรงเรียน

5. นักเรียน หมายถึง เด็กที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2 ซึ่งมีทั้งชั้นก่อนประถมศึกษา และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6

6. ครูผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ครูใหญ่หรืออาจารย์ใหญ่ที่ทำหน้าที่บริหารโรงเรียน ตชด.

7. อายุ หมายถึง อายุจริงของนักเรียนในวันตรวจสุขภาพ นับเป็นปี เศษของปีนับเป็นเดือน เศษของเดือนที่เกิน 15 วันให้นับเป็น 1 เดือน

8. โรคสามัญ หมายถึง โรคที่พบบ่อยในเด็กนักเรียน ซึ่งสามารถรักษาให้หายได้ด้วยยาตำราหลวง หรือยาสามัญประจำบ้าน

9. สภาวะการเจริญเติบโต หมายถึง สภาพร่างกายที่เปรียบเทียบกับน้ำหนัก

ตามเกณฑ์มาตรฐานของกองอนามัยโรงเรียน กรมอนามัย

10. สภาวะสายตา หมายถึง ผลของการตรวจวัดสายตาด้วยแผ่นวัดสายตา รูปตัว E (Snellen Chart)

11. สภาวะการได้ยิน หมายถึง ผลของการตรวจการได้ยิน ด้วยเครื่องวัด การได้ยิน (Audiometer)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบวิธีการดำเนินงานอนามัยโรงเรียน ระดับประถมศึกษา ในสังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2
2. ได้ข้อมูลสภาวะทางสุขภาพของนักเรียนวัยก่อนประถมศึกษา และประถมศึกษา รวมทั้งนักเรียนที่เจ็บป่วยด้วยโรคสามัญ ได้รับการรักษาพยาบาลอย่างทั่วถึง
3. ได้ทราบปัญหา อุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนของครูผู้บริหารโรงเรียน และครูประจำชั้น หรือครูผู้สอน
4. ได้ทราบสภาวะการทางสุขภาพสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนตามสภาพที่เป็นจริง จากการสำรวจ ซึ่งประกอบด้วย การสุขาภิบาลทั่วไป การสุขาภิบาลอาหาร การจัดห้องพยาบาล/ มุมพยาบาล การจัดหาน้ำดื่ม-น้ำใช้ และคุณภาพของน้ำดื่ม
5. ได้ข้อมูลการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนของโรงเรียนในสังกัดกองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดน ภาค 2 เพื่อใช้เสนอแนะแนวทางแก้ไขการดำเนินงานอนามัยโรงเรียนให้ได้ผลดี แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป